

Л.Б. Мартинова, к.філол.н., докторант
Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Розглянуті негативні тенденції в науково-технічній сфері, що призвели до падіння України у міжнародних рейтингах. Досліджено позиції країни в індексі глобальної конкурентоспроможності та людського капіталу і його складових. Визначено, що показник ефективності експлуатації людського капіталу в Україні є найнижчим через відсутність системи комерціалізації технологій. Встановлено, що при переході до високотехнологічної основи економічного розвитку ефективною може стати інноваційна стратегія «нароцування».

Ключові слова: людський капітал; міжнародні індекси; конкурентоспроможність; інновації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. На сьогодні, в Україні склалась ситуація інноваційної кризи, яка супроводжується значною втратою інтелектуального потенціалу країни. З кожним роком зменшується кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Поряд зі зниженням кількості наукових організацій логічним є стрімке зменшення чисельності фахівців, задіяних у виконанні наукових та науково-технічних робіт [1]. Негативні тенденції в науково-технічній сфері призвели до падіння України у міжнародних рейтингах. Детального дослідження вимагають шляхи виходу з даної складної ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку інтелектуального потенціалу та людського капіталу досліджені в працях таких зарубіжних вчених, як Г. Беккер, Т. Шульц, І. Фішер та ін. Значних результатів у визначенні ролі та проблем формування людського капіталу досягнули вітчизняні вчені, серед яких В. Антонюк, З. Варналій, О. Грішнова, В. Геєць, М. Долішній, Є. Лібанова, Л. Семів, Л. Шевчук та ін. Зарубіжні дослідники заклали базові основи та методологічні засади вивчення проблеми, а вітчизняні науковці розширили міжнародний досвід на рівні застосування, формування та відтворення інтелектуального потенціалу і реалізації його у вигляді людського капіталу в межах національної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд проблем розвитку людського капіталу та визначення передумов забезпечення його конкурентоспроможності.

Основний матеріал дослідження. Згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК), що розраховується фахівцями Всесвітнього економічного форуму, Україна за цим показником займає передостаннє місце серед країн ЄС, випереджаючи лише Грецію (рис. 1).

При чому, якщо розглядати складові даного індексу, пов'язані із формуванням людського капіталу, то низькі позиції України у рейтингу спричинені саме недостатньою технологічною готовністю – 3,45 порівняно з 4,6 - 6,42 в ЄС.

В той же час, за індексами ефективності ринку праці та вищої освіти і професійної підготовки Україна наближається до рівня країн ЄС (рис. 1). Відповідно до стадій економічного розвитку національних економік, що використовуються для порівняння конкурентоспроможності країн у Звіті з глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 [2], Україна належить до групи країн, розвиток яких керується ефективністю (efficiency driven), де зростання залежить від інвестицій, а конкурентоздатність досягається через використання світових технологій у внутрішньому виробництві. На цій стадії з метою підвищення інвестиційної привабливості і залучення новітніх технологій необхідні зусилля держави у розвитку фізичної інфраструктури та правової бази, щоб забезпечити подальшу можливість переходу до групи країн, розвиток яких керується інноваціями (innovation driven), до яких і належать країни ЄС [2].

Всесвітнім економічним форумом також окремо розраховується Індекс людського капіталу, що характеризує країни за рівнем його формування та використання. За даним показником Україна наближається до рівня країн ЄС (рис. 2), що у Звіті з людського капіталу [3] пояснюється історично зумовленим високим рівнем освіти населення та успадкованим потенціалом наукової діяльності та суперечить найнижчим показникам ВВП на душу населення в регіоні.

Разом з тим, станом на 2015 р. показник ефективності експлуатації людського капіталу в Україні найнижчий, і становить 0,59 (рис. 3). Запропонований показник розраховано, як співвідношення ВВП на душу населення до заробітної плати, і демонструє скільки одиниць ВВП приносить кожна одиниця витрат на оплату праці носіїв людського капіталу.

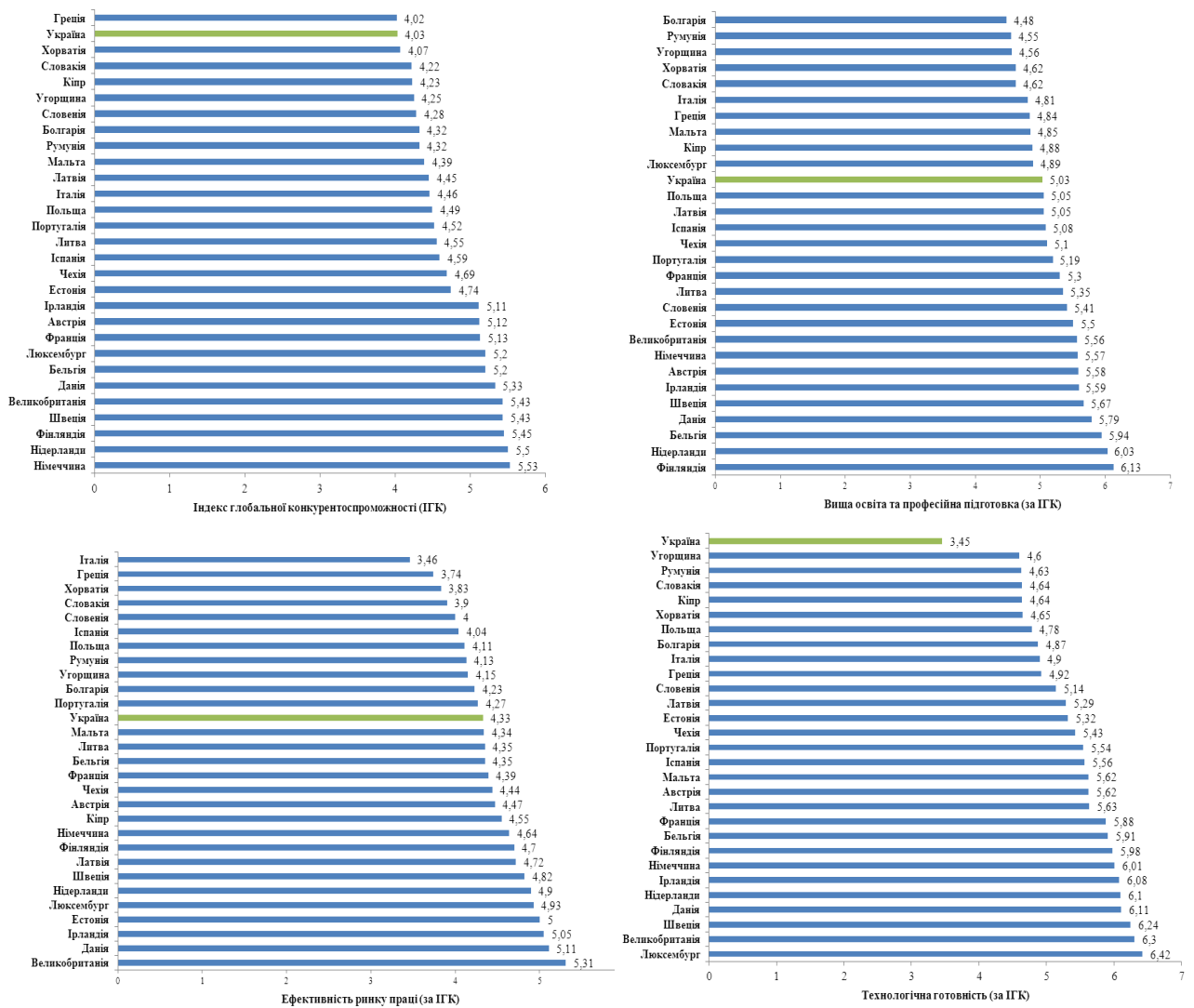

Рис. 1 Індекс глобальної конкурентоспроможності України та країн ЄС та його окремі складові у 2015 році [2]

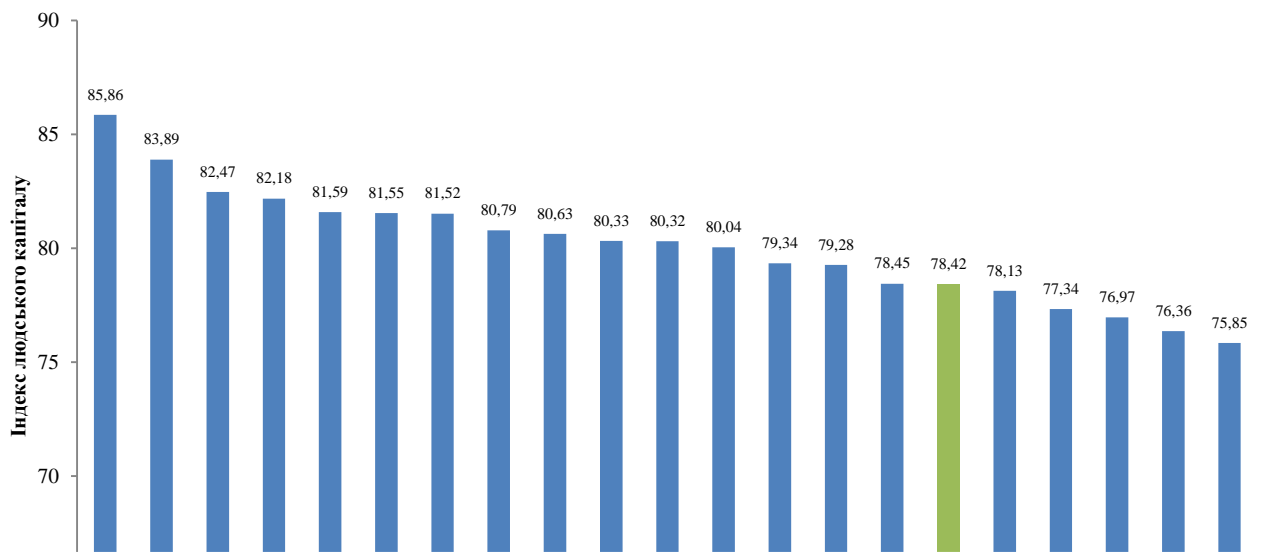
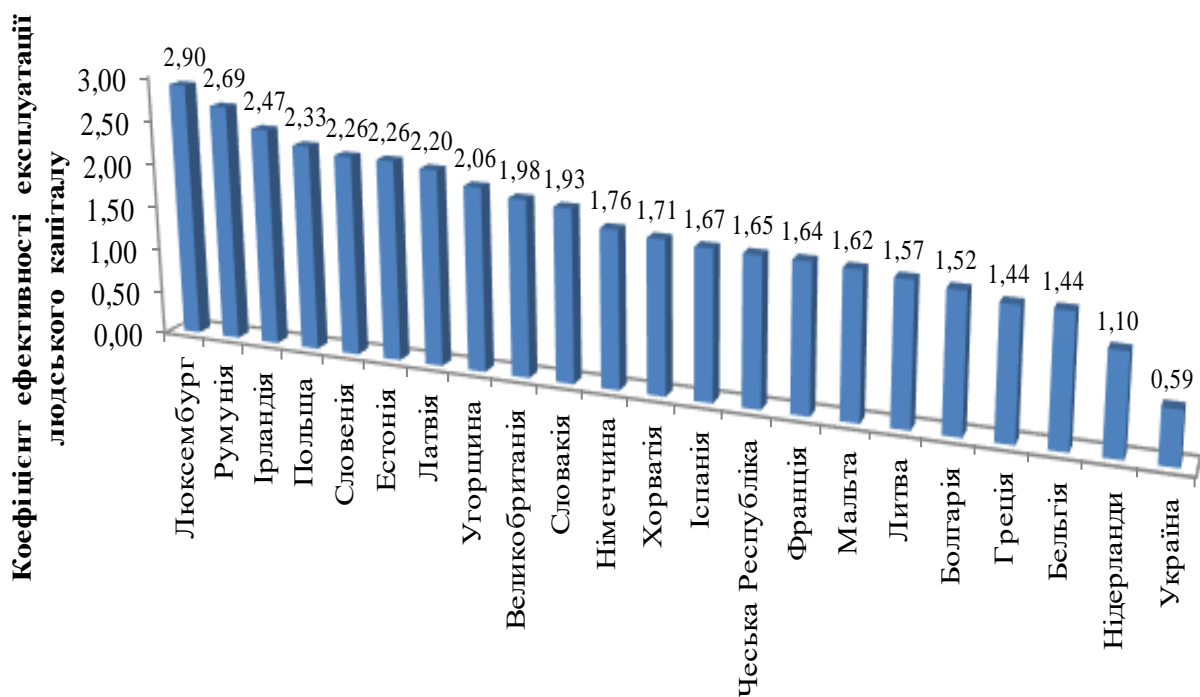

Рис. 2 Індекс людського капіталу України та країн ЄС у 2016 році за розрахунками Всесвітнього економічного форуму [3]

Найнижчий рівень показника ефективності експлуатації людського капіталу в Україні безумовно виступає аргументом на користь потенційної можливості нарощення продуктивності, а разом з нею – збільшення доходів населення. Водночас, потенційні можливості такого способу нарощення конкурентоспроможності лежать за межами області управління людським капіталом і визначаються здатністю масово залучити інвестиції модернізації всієї економіки одночасно. Приклади економічного зростання країн Центральної, Східної та Південної Європи підтверджують можливість досягнення наміченого ефекту в межах викладених пропозицій – значне нарощення доходів носіїв людського потенціалу, що виливається у зростання конкурентоспроможності людського капіталу національної економіки. Провідним системним чинником такого сценарію є наявність технічних та технологічних резервів росту продуктивності економіки.

В той же час, попередній аналіз свідчить про суттєве відставання вітчизняної інноваційної спроможності від середнього її рівня в країнах ЄС та наявність значних диспропорцій у національній інноваційній системі: високий рівень розвитку людського капіталу дозволяє підтримувати певний рівень генерування знань, проте фактично відсутня система комерціалізації технологій, що й обумовлює надзвичайно низьку результативність інноваційної діяльності у вітчизняній економіці.

* Довідка: розраховано автором

Рис. 3 Коефіцієнт ефективності експлуатації людського капіталу в Україні та окремих країнах ЄС у 2015 році*

Зважаючи на виняткову роль великого бізнесу в генеруванні попиту на підготовку фахівців вищої кваліфікації та у фінансуванні наукових досліджень і розробок [4], викривлення в цій сфері мають найбільш істотне значення: вони фактично зумовлюють системний характер суспільно-економічних деформацій в Україні. Їх узагальнюючими характеристиками є:

- наявність виразної рентоорієнтованої поведінки великого бізнесу, який вбачає джерела своїх «конкурентних переваг» на ринку не в інноваціях, а в досягненні виключного доступу до дефіцитних ресурсів та монопольного становища на ринку;

- переважання короткострокових горизонтів бізнес-процесів, оскільки вони дозволяють заощаджувати на інвестиціях і максимізувати приватне споживання власників великого бізнесу.

За наявності цих системних ознак процеси капіталоутворення в економіці стають надзвичайно слабкими: суспільство живе переважно сьогодишнім днем і думає більше про поточний добробут (споживання), аніж про довгострокові перспективи розвитку.

Без інвестицій не може бути інновацій – це аксіома; але й наявність інвестицій ще не означає інновацій, адже капітал може вкладатись у відтворення застарілих технологічних укладів в економіці. Що, власне, й відбувається в економіці України. Через це навіть у періоди пришвидшеного економічного

зростання не відбувається нормальний процес структурного коригування, і галузі, які потенційно могли би стати “технологічними локомотивами”, не отримують належного прогресу [4].

У напрямі переходу до високотехнологічної основи економічного розвитку, що характеризується найкращими умовами формування і застосування людського капіталу, ефективною вважається інноваційна стратегія «нарощування», яка полягає у здійсненні радикальних нововведень, що реалізуються у виробничій та соціальній сферах, на основі розвитку власного науково-технічного потенціалу, залучення провідних учених та конструкторів, а також інтеграції фундаментальної, прикладної науки, освіти і підприємництва [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Передумовами посилення конкурентних переваг на світових ринках є перехід України до інноваційної моделі розвитку економіки, становлення економіки знань. Основними ознаками інноваційної економіки є використання сучасних інформаційних технологій, комп'ютеризованих систем і розвиненої інфраструктури; прискорена автоматизація і комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва; розширення внутрішнього ринку споживання інноваційних товарів і послуг; гнучка система випереджальної підготовки та перепідготовки кадрів, дослідження впливу яких на конкурентоспроможність людського капіталу є перспективним напрямом подальших розвідок з даної тематики.

Список використаної літератури:

1. *Онiкiєнко В.В.* Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення : науково-аналітична монографія / *В.В. Онiкiєнко*. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 456 с.
2. Global Competitiveness Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
3. The Human Capital Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf.
4. *Сiденко В.* Імперативи системного реформування української економіки крізь призму асоціації України з ЄС / *В.Сiденко* // Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. – К., 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_101114_NNN.pdf.
5. *Федiрко О.А.* Роль інновацій у формуванні конкурентних переваг національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / *Федiрко Олександр Анатолійович* ; Київський національний економічний ун-т. – К., 2005. – 20 с.

References:

1. Onikijenko, V.V. (2013), *Rynok praci ta social'nyj zahyst naseleння Ukrai'ny: retroanaliz, problemy, shljahy vyrishennja*, In-t demografii' ta social'nyh doslidzhen' imeni M.V. Ptuhy NAN Ukrai'ny, Kyiv, 456 p.
2. Global Competitiveness Reports, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>
3. The Human Capital Report (2016), available at : http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf
4. Sidenko, V. (2014) «Imperatyvy systemnogo reformuvannja ukrai'ns'koi' ekonomiky kriz' pryzmu asociacii' Ukrai'ny z JeS», *Ukrai'na-2014: social'no-ekonomichna kryza ta poshuk shljahiv reformuvannja*, available at : http://www.razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_101114_NNN.pdf
5. Fedirko, O.A. (2005), *Rol' innovacij u formuvanni konkurentnyh perevag nacional'noi' ekonomiky: abstract of dissertation*, Kyiv, 20 p.

МАРТИНОВА Лілія Борисівна – кандидат філологічних наук, докторант кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси:

- людський капітал;
- євроінтеграція;
- людський розвиток;
- соціальна політика;
- соціальна відповідальність;
- трудові ресурси.

Тел.: (096) 135–73–00.

E-mail: liliamartynova3@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2017.